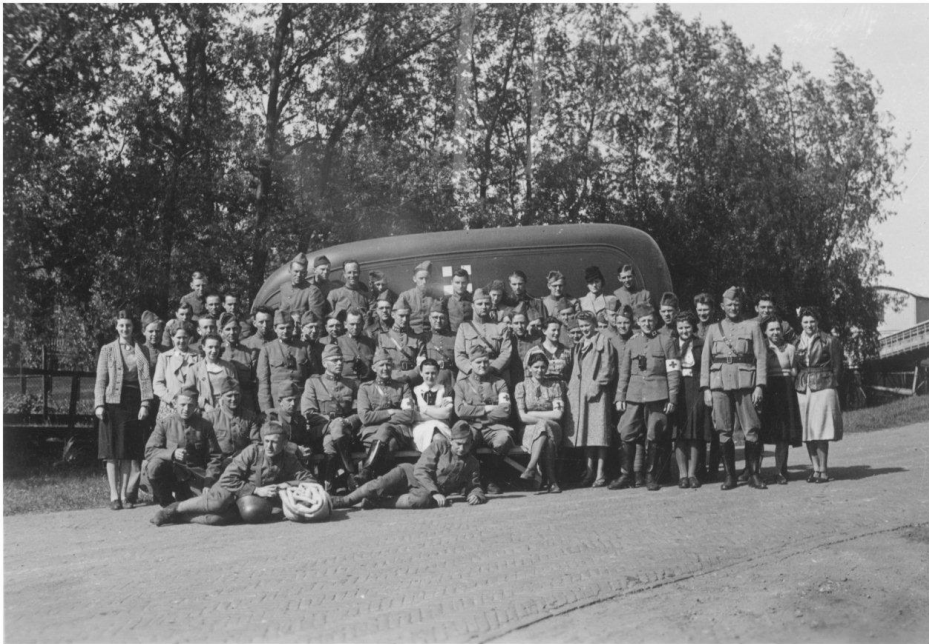

Fataal bombardement Suikerfabriek Puttershoek op 25 October 1940

Het voorspel

De voortekenen van een oorlog begonnen voor de suikerfabriek in Puttershoek eigenlijk al in 1939, toen zes medewerkers op 29 augustus 1939 onder de wapenen werden geroepen. Dit veroorzaakte veel beroering onder de andere mensen op de fabriek. Het betekende een algehele mobilisatie in het land en ongerust door de berichten in krant en radio over de gebeurtenissen elders in Europa, voorspelde dit niet veel goeds. De toenmalige regering zag er echter nog geen groot gevaar in en deed de bevolking geloven in neutraliteit. Ook Koningin Wilhelmina zei met stelligheid voor de radio, dat de strijdende partijen Nederland niet in het conflict zullen betrekken. Einde 1939 of vroeg in 1940 werd onder het PSM een lazaret, een veldhospitaal ingericht met daarbij een militaire bemanning.

Foto 1: Voor de tuin van het kantoorgebouw aan de kop van de haven poseren Nederlandse militairen en burgers uit het dorp Puttershoek voor de foto. Rechts ziet men nog net het suikertransport naar het NSM. Op de foto staan o.a. `Ria en Nannie Binsbergen, Dicky Schouwenburg, Tonny Heesters, Mej. Van Es, Teuntje van Roon, Joke van der Made, Maïke Everdingen en de heer Bouman

Foto 2: Voor de schuifdeur van de garage onder het NSM poseren weer een aantal militairen en waarschijnlijk verpleegsters uit de omgeving. De schuifdeuren zijn later vervangen door klapdeuren en daarachter werden de personen auto's gestald.

Fataal bombardement Suikerfabriek Puttershoek op 25 October 1940

10 mei 1940

Duitse troepen trekken Nederland binnen. Duizenden parachutisten landen bij verschillende markante plaatsen in het Westen van het land, vooral bij de belangrijkste bruggen en vliegvelden.

Ondanks fel verzet van de mariniers in Rotterdam hebben de Duitsers de Maasbruggen, evenals de bruggen bij Dordrecht en de Moerdijk, in handen gekregen.

Rondom en bij de Barendrechtse brug zijn door Nederlandse gevechtstroepen en Duitse parachutisten felle gevechten gevoerd. Bij Barendrecht en Heerjansdam stonden stukken luchtafweergeschut opgesteld, die verscheidene Duitse vliegtuigen hebben neergehaald. In de polder De Zomerlanden, op de lijn tussen de voormalige vetmelterij ("het vetfabriekje") en de suikerfabriek stortte een aangeschoten jachtvliegtuig neer, waarvan de nationaliteit betwist wordt als een Engelse- of een Duitse jager. Er waren immers ook Engelsen bij de luchtoorlog boven Nederland betrokken. Nabij de zuidelijke oprit van de Barendrechtsebrug staat sinds kort een monument voor de Canadese vlieger die op 17 maart 1945 is verongelukt.

Na de gevechten bij de Barendrechtse brug werd een aantal gewonden naar Puttershoek vervoerd die werden ondergebracht op de fabriek onder het nieuwe suikermagazijn NSM, waar een veldhospitaal was ingericht door manschappen van het Rode Kruis en hospitaalsoldaten. Ook werkten vrijwilligers uit de omgeving mee. Vanaf de fabriek kon men op 14 mei de hevige branden zien en de dreunen waarnemen van het afschuwelijke bombardement op Rotterdam. De capitulatie op 14 mei om 16.00 uur was het gevolg van de Duitse dreiging om bij blijvend Nederlands verzet ook Utrecht te bombarderen.

Fataal bombardement Suikerfabriek Puttershoek op 25 October 1940

Foto 4: Luchtfoto van de fabriek zoals die er tijdens de campagne van 1940 er ongeveer uitzag (foto is van 1950)

Mei 1940

De oorlog bracht voor de fabriek direct al moeilijkheden met zich mee. Er is nauwelijks materiaal te verkrijgen voor het gereed maken van de fabriek voor de op handen zijnde campagne, vooral de levering van de benodigde kolen gaf grote problemen. Uiteindelijk werd de bestelling in zijn geheel in één keer geleverd, wat weer opslag problemen gaf. In de garage onder het NSM werden twee olietanks weggewerkt en gevuld met een voorraad olie en benzine. Uit voorzorg werd een brandspuit met een pompcapaciteit van 2500 l/m gekocht en tevens werden langs de gebouwen standpijpen gemonteerd.

Voordat de campagne een aanvang kon nemen moest de gehele fabriek verduisterd worden, om de vijandelijke vliegtuigen het spionneren te beletten. Met zwart geverfde houten schotten en zwart zeildoek werden de ramen, deuren en andere openingen afgedekt. Hierdoor was er nauwelijks luchtdoorstroming in de fabriek, zodat er een hoge, feitelijk onwerkbare, temperatuur heerste. Ook buiten was er nauwelijks een lichtpuntje, zodat de kolentremmers, daarbij ook nog gehinderd door de dampen uit de lage schoorstenen van de pulpdrogerij die neersloeg op het terrein, hun toch al lastige werkzaamheden slechts met moeite konden verrichten. Zij moesten vette en magere kolen mengen en werken onder dikwijls slechte weersomstandigheden. Zij moesten dan ook voortdurend door de chef ketelhuis aangespoord worden om voor voldoende brandstof voor de ketels te zorgen. De toegang naar alle afdelingen van de fabriek ging over de weg langs het ketelhuis, maar door de bovengronds liggende rails van het smalspoor ontstonden er nogal eens valpartijen. De campagne, die 9 oktober 1940 begon, kende in de eerste dagen wat storingen. Op 12 oktober slaat de stoomzuiger van alternator III stuk. Een gedeelte van de belasting kan worden overgezet op de turbogenerator en de alternatoren I en II.

Fataal bombardement Suikerfabriek Puttershoek op 25 October 1940

25 oktober 1940

In de nacht van 24 op 25 oktober was het erg onrustig in de lucht met Engelse vliegtuigen, die met lichtfakkels probeerden de Duitse troepenverplaatsingen waar te nemen die in die nacht plaats vonden. Duitse zoeklichten onderschepten de vliegtuigen en beschoten deze met hun flak-flak, hun luchtafweergeschut.

Foto 5: Aanzicht fabriek voordat de bommen vielen op de suikerzolder

Om kwart voor zes in de morgen van de 25^e oktober stonden er al veel auto's en boerenkarren voor de poort te wachten om het terrein op te komen om hun lading bieten te kunnen lossen. Van uit de lucht leek dit erg op een colonne militaire voertuigen.

Omstreeks 7 uur keerden enkele vliegtuigen om, vlogen laag over en wierpen hun bommen uit. De gevolgen waren verschrikkelijk. De eerste bom viel in de kolenhoop voor het ketelhuis, de volgende in de valwaterbak boven in het ketelhuis, één viel achter de stoomketels precies op de 13de atoomleiding. Gelukkig werden de stoomketels niet direct geraakt, anders zou de catastrofe nog veel groter zijn geweest. Vervolgens viel er een bom op de kleinverpakking, dan één in de afzaksilo van de

Foto 6: Aanzicht van de fabriek nadat de bommen in 1940 gevallen zijn

witsuiker en een aantal brandbommen vielen op de suikerzolder

Fataal bombardement Suikerfabriek Puttershoek op 25 October 1940

De chef stoker had de tegenwoordigheid van geest om direct de veiligheidskleppen van de stoomketels te lichten. De uittredende stoom gaf een enorm lawaai en de stofwolken verhinderden de mensen die te hulp snelden om direct de gebouwen binnen te komen. Door de sirene van de fabriek werden de mensen van de bedrijfsbrandweer opgeroepen die met de eveneens gealarmeerde brandweer van de gemeente zich toegang

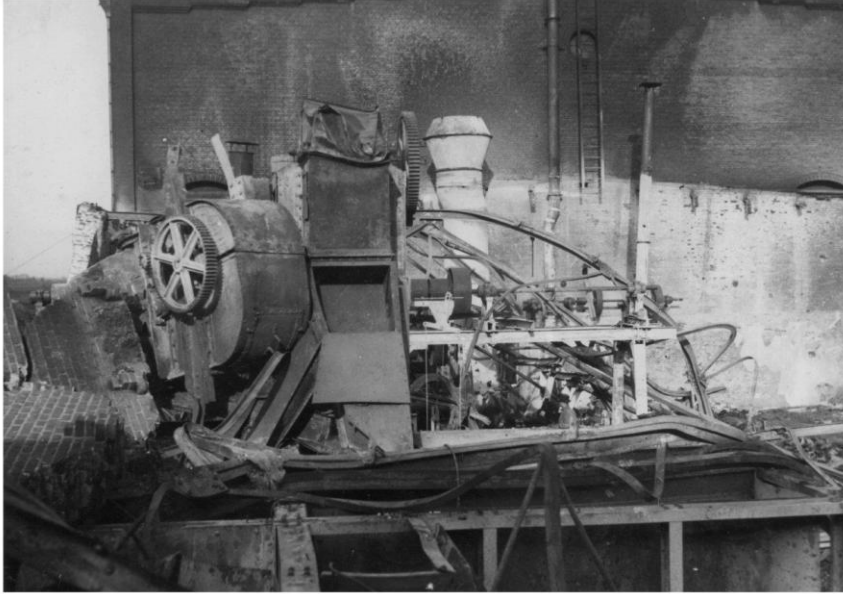

Foto 7: Verwongen staal van de opvoerder en dakspanten

verschaften in het ketelhuis en aan het bluswerk begonnen. De brandspuiten stonden aan de haven opgesteld en de recentelijk aan de gevel gemonteerde stijpijpen bewezen direkt al hun dienst. De aanvalsslangen werden hierop aangesloten en zo kon men de branden op de suikerzolder bestrijden.

Ook kwamen er uit de omliggende gemeenten de brandweer bijstand verlenen en uit Rotterdam kwamen er ambulances en kwam er een bergingsploeg. Het was een inferno van geluiden van de sirene's van de hulpdiensten en het snerpende lawaai van de veiligheden van de stoomketels en de kreten van in paniek

vluchtende mensen uit de fabriek. Ooggetuigen hebben gezien hoe sommige mannen de ruiten van gewapend glas insloegen van de pulpbrug over de weg naar het PSM en naar beneden wilden springen.

Om 6 uur in de ochtendwacht opgekomen vonden om 7 uur, vol aan hun werk 23 mensen de dood, waarvan de jongste 19 jaar en de oudste 60 jaar oud was.

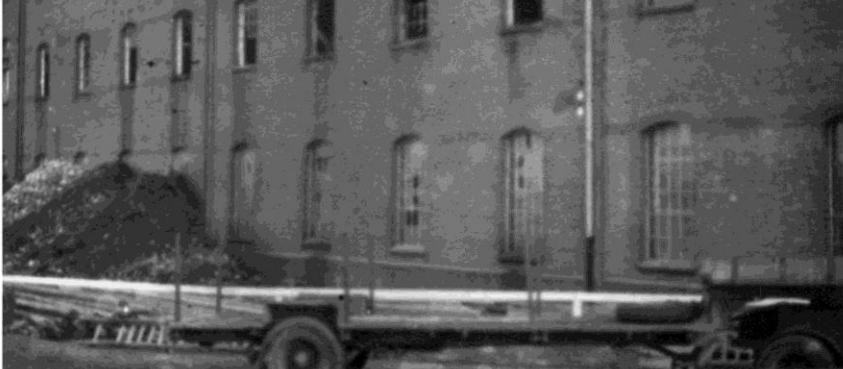

Foto 8: herstel werkzaamheden zijn begonnen

De bom die in de suikersilo(buil) was gevallen had veel van de daaronder werkende wegers, tappers en zakkennaaiers gedood. Doordat het dak van de suikerzolder hevig brandend naar beneden kwam, dreigden de daar onder liggende dode lichamen te verbranden. Deze werden in allerijl geborgen en samen met de zwaar- en lichtgewonden afgevoerd naar de garage onder het NSM, wat al eerder in mei 1940 als lazaret dienst had gedaan. Om 10 uur v.m. was men de brand meester en kon men de gevolgen van het bombardement overzien en de schade bepalen, die materieel gezien meeviel.

Fataal bombardement Suikerfabriek Puttershoek op 25 October 1940

(Er is een overzicht “Molestschade ten gevolge van bombardement en brand op 25 October 1940”).

De Duitsers hebben nog getracht uit het gebeurde voordeel te trekken, door bij de begrafeningen kransen te geven namens de Reichskommissar, maar daar trapte men toch niet in.

Hieronder de officiële lijst werknemers, die bij het bombardement zijn omgekomen. (Bron: het boek van Frieda Terlouw 1969). De kranten publiceerden de volgende dag al dodenlijsten, maar in de hectiek van het moment zijn daar fouten ingeslopen. Zo maakt het op pagina 8 getoonde krantenknipsel abusievelijk melding van 24 doden.

Naam	woonplaats	leeftijd
J.A.Sneep	Barendrecht	27 jaar
T. de Graaf	Dordrecht	26 jaar
M.Deckers	Etten en Leur	42 jaar
A.Dielemans	Etten en Leur	37 jaar
K.Nagtzaam	Etten en Leur	46 jaar
A.Pertijs	Etten en Leur	49 jaar
P. van Sundert	Etten en Leur	32 jaar
M.Goedel	Gorinchem	20 jaar
J.A.Barendregt	's-Gravendeel	24 jaar
H. van der Linden	's-Gravendeel	39 jaar
A. Sint Nicolaas	's-Gravendeel	19 jaar
C.Verdonk	's-Gravendeel	32 jaar
Ant. Roks	Haarlem	34 jaar
T.J. van Dorst	Hoeven N-Br	51 jaar
F.Besseling	Maasdam	60 jaar
K.Belder	Maasdam	60 jaar
C. van der Stel	Numansdorp	30 jaar
J.D.Veraart	Oud-Vossemeer	46 jaar
G.A.P. van Roon	Puttershoek	25 jaar
A.Broeren	Roosendaal	40 jaar
A.J.C.Mooij	Rotterdam	44 jaar
D.Bos	Strijen	38 jaar
A. van Opdorp	Woensdrecht	55 jaar

De vliegtuigen die het bombardement uitvoerden, waren vermoedelijk de Engelse Bristol Blenheims of de Bristol Beaufighters.

Twee dagen later, nadat men van de ergste schrik bekomen was, werd er begonnen om zo spoedig mogelijk de ravage te verhelpen. Er werd bij vier stoomketels vuur ingebracht om warm water te maken. De meeste stoomketels waren nog in orde. Kalk en koolzuur werden aangemaakt en er kon weer een alternator draaien voor opwekking van de elektrische stroom. Verschillende ondernemingen van buitenaf kwamen helpen om de hoognodige herstellingen te verrichten. De gebombardeerde builen werden hersteld, de daken van het ketelhuis en van de suikerzolder werden gerepareerd door het aanbrengen van een nooddak. De malaxeurs die nog vol stonden moesten worden leeg gemaakt. Men maakte hiervan naproduct die in 275 zakken onder een afdak werden afgevuld.

Fataal bombardement Suikerfabriek Puttershoek op 25 October 1940

Op 6 november stonden alle ketels onder stoom en op 7 november om 06.00 uur gaat de fluit en de campagne kan weer beginnen. Op 9 november komen de gerepareerde ketels 24-25-26-27 onder stoom en kan de pulpdrogerij ook weer beginnen. Op 15 november start men met de productie van witsuiker.

Een moeizaam vervolg

Een groot probleem was echter, dat een deel van het personeel, zeker degenen die op de getroffen plaatsen moesten werken, niet meer terug kwamen naar de fabriek. Met veel moeite werd vervangend personeel aangetrokken, maar de schrik bleef er in. Er werd een luchalarmpost ingesteld op het dak van de kantine die dag en nacht werd bemand. De post stond met een telefoon in verbinding met de portiersloge. Wanneer de post op het dak een vliegtuig hoorde, dan gaf hij dat door middel van lichtsignalen als waarschuwing door aan het personeel in de fabriek. De afspraak die gold was: groene lamp = veilig, rode en groene lamp = vliegtuigen op komst, groene lamp uit, rode lamp brandt = het wordt kritiek. Het loeien van de sirene betekende luchalarm.

Tijdens de nacht mocht de persoon die dienst had in de luchtpost op het dak, niet de gehele nacht daar zijn, hij werd dan om het uur afgelost door een portier; dus werd die dienst door twee man vervuld, één uur dienst in de portiersloge, één uur dienst in de luchtwachtpost enzovoorts.

Als gevolg van de oorlog kwamen er moeilijkheden met het verwerven van materialen voor het weer op orde brengen van de aangebrachte noodvoorzieningen aan de gebouwen en machines, maar met de hulpstoffenvoorziening viel het wel mee, zij het mondjesmaat.

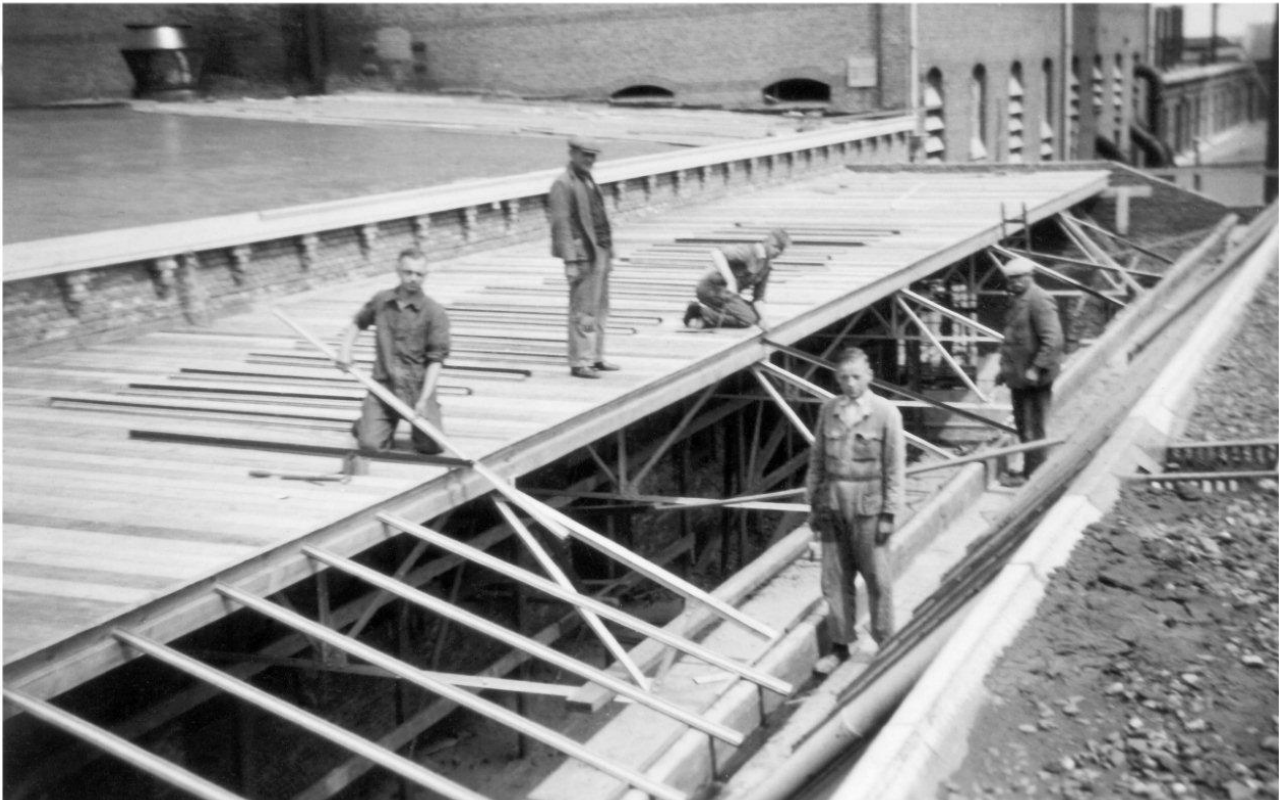

Foto 9: In het voorjaar van 1941 reparaerden mannen van Visser & Smit het dak

DE ENGELSCHEN BOMMEN OP PUTTERSCHOEK

Volle treffers op de suikerfabriek

**AANTAL DOODEN 24;
VERSCHEIDENE ARBEIDERS
GEWOND**

Nadere bijzonderheden

In ons avondblad van gisteren hebben wij reeds melding gemaakt van den Engelschen bomaanval op Puttershoek op het eiland Beijerland. Het doelwit van de Engelsche vliegtuigen was, naar nader gemeld wordt, het groote gebouw van de Coöp. Suikerfabriek en Raffinaderij Puttershoek, welk gebouw door eenige volle treffers is geraakt, waardoor groote schade is aangericht en een groot aantal arbeiders is getroffen. Gistermiddag kon worden vastgesteld, dat 21 arbeiders door dezen Engelschen bomaanval zijn gedood, terwijl er toen nog drie werden vermist. Zes mannen werden gewond.

De suikerfabriek ligt op eenigen afstand van het dorp en bestaat uit een groot centraal fabrieksgebouw met eenige bijgebouwen. Militaire objecten zijn hier in de buurt niet te vinden. Toen de Engelsche vliegtuigen hun als zoo vaak overvliegendes aanval op deze fabriek ondernamen waren eenige honderden arbeiders in de verschillende fabrieksruimten aan het werk. De aanval geschiedde gisterochtend om zeven uur en duurde thans de bietscampagne aan den gang is, wordt er in de fabriek van vroeg tot laat gewerkt. In totaal zijn op het oogenblik ongeveer zeshonderd arbeiders aan de fabriek verbonden.

Drie waren beuomen treffen het middenstuk van de fabriek, waaronder o.a. de suikerrollers zijn gelegen. Hier waren vele arbeiders aan het werk en onder hen zijn de slachtoffers gevallen. Ook een zijgebouw is door de bommen zwaar beschadigd en voorts vielen er in de onmiddellijke nabijheid der gebouwen eenige bommen op een weg en in de weilanden. In totaal zijn 17 bommen gegooid.

Het centrum der fabriek in een ruïne benschapen

In het middengebouw, dat in een ruïne is benschapen, brak een zwaren brand uit, welke ook overige deelen van de fabriek bedreigde.

De meedoogenlooze aanval had in Puttershoek groote ontsteltenis verwekt, maar niettemin slaagden burgemeester W. van der Ploeg en de fabrieksdirectie er spoedig in het reddingswerk te organiseren. Men had hiertoe dringend de medewerking noodig van andere gemeenten. Uit 's-Gravenhage, Dordrecht en Rotterdam kwamen motorpuiten, zodat om hulp was gevraagd, spoedig op het terrein van de ramp. Met de Puttershoekse brandweer heeft men eenige uren het vuur hardnekkig moeten bestrijden, waarbij het gelukte den brand te blusschen. Omstreeks tien uur kon de brandweer intrekken.

Het fabrieksgebouw, dat zooals gezegd, in het middengebouw door de bommen vrijwel geheel is vernield, heeft nog eenige brandschade opgelopen in aangrenzende gedeelten.

Hoe groot de schade precies is, kon nog niet worden vastgesteld. Aan

machinerieën, voorraden is evenals aan het hoofdgebouw en de zijgebouwen zeer aanzienlijke schade toegebracht. Het werk in de fabriek moest worden stilgelegd, omdat voor den gang van het bedrijf thans vitale gedeelten zijn weggevallen.

De slachtoffers

Al direct na het begin van het opruimingswerk stond vast, dat een groot aantal slachtoffers viel te betreuren. Ten einde het bergingswerk te bespoedigen werd de hulp geraagd van de opruimingsploeg van den Gem. technischen dienst te Rotterdam, welke zich gespecialiseerd heeft op het bergen en identificeren van lijken. Voorts werd de assistentie ingeroepen van de Geneeskundige diensten van Dordrecht en Rotterdam.

Uit het gedeelte van de fabriek, dat door de volle treffers geraakt werd, konden in den loop van den morgen 21 lijken worden geborgen. Het kostte daarna nog veel moeite deze lijken te identificeren, waarin men echter tegen den middag was geslaagd. Er was ook appet gebonden onder de arbeiders, waarbij bleek, dat nog drie menschen zoek waren. Later kon ook hun stoffelijk overschot worden geborgen.

Zes gewonden werden door de geneeskundige diensten vervoerd. In het ziekenhuis te Dordrecht zijn twee zwaren en twee lichter gewonden opgenomen. In één der Rotterdamse ziekenhuizen zijn de andere twee gewonden ondergebracht. Vele licht gewonden werden ter plaatse verbonden. Den geheelen morgen verdrongen zich bewoners van Puttershoek en van de omliggende gemeenten bij de beelden van den fabrieksingang. Er heerschte groote verslagenheid en diep is in de geheele omtrek de verantwoordig over dezen infaarigen aanval op een in volle werkzaamheid zijnde Nederlandsche suikerfabriek.

Gistermiddag kon worden vastgesteld, dat de volgende arbeiders, waarvan de meesten te Puttershoek en in den omtrek woenen, bij de ramp zijn omgekomen: K. Belder, K. Nachtzand, A. Broeze, A. van Oordorp, A. Dielemans, E. Verdonk, T. van Dorst, A. Perthys, M. Dekkers, G. van Looen, P. van Sundert, H. van der Linden, J. P. Verwaart, A. Sint Nicolaas, M. Goedel, J. Barvendsrecht, J. Sneek, F. Besseling, T. de Graaf, Van der Stel en D. van de Bos.

GEEN MONOPOLIE- POSITIE VOOR DEZE OF GENE GROEP

Rede van Mr J. Linthorst Homan
voor de Nederlandsche Unie
te Nijmegen

De binnenlandsche toestand in Nederland

In het kader van de ledenbijeenkomsten van de Nederlandsche Unie, heeft Mr J. Linthorst Homan gisteravond voor de leden te Nijmegen gesproken over de taak van de Unie in de huidige verhoudingen.

Bij de oprichting op 23 Juli 1940 stelde de Unie zich voor ogen, aldus spr. alle Nederlanders te verzamelen tot doelbewust arbeid voor het behoud en de versterking van vaderland en volksgemeenschap en tot de voorbereiding van de voorwaarde en de wegen van hun bestaan en welzijn in de toekomst. Zij gaf daarbij aan welke sociaal-economische verbeteringen nu reeds noodzakelijk zijn en welke culturele doelstellingen moeten worden aagestreefd. Staatkundig streeft zij naar een sterke verbandenheid met Indië naar organischen opbouw van ons gemeenschap en naar een krachtig en besluitvaardig gezag.

Kort na haar optreden zag de Unie echter enkele politieke figuren tegen zich te velde trek-